

חשיבות היצירה והחינוך ליצירתיות

דחף היצירה הוא שהצעיד את האנושות קדימה מאז ימי בריאתה; היצירה תמשיך לקדם את האנושות לעבר שיאים וגילויים חדשים גם בעתיד; היצירה חיונית בכל תחומי החיים והיא קיימת, במידה זו או אחרת, בכל אדם. חופש היצירה וחירות הבחירה הם מיסודות איכות החיים.

המושג "יצירה" בא מהמילה הלטינית crea-creare שפירושה: להתחיל, לעשות, לסיים¹ והוא קשור למושגים: הרה, ילד, עשה, יצר, חידש, ברא וכו'. היצירות היא תהליך דינמי, הצומח ומתפתח כל הזמן; בעבר יוחסה היצירות לאלים או לאלוהים, ולאחר מכן גאונים בודדים, שבורכו ב"מתת האלים".

במערכות החינוך שבמדינות הדמוקרטיות כיום, קיימת מודעות לחשיבותה של היצירותיות לכל אדם; לחשיבותה לקידום הפרט והחברה; להגשמה עצמית, לפיתוח כשרונות ולקדמה כלכלית וחברתית. בחמישים השנים האחרונות, גובשו תוכניות חינוך לעידוד יצירתיות ולטיפוח ילדים מחוננים; עם זאת, קיימים עדיין קשיים בהכרה בחשיבותה של היצירותיות ובעידודה בהתאם.

בתקופת כהונתי כיו"ר הוועד המנהל של האקדמיה לאמנות ועיצוב בצלאל בירושלים, במשך כ-22 שנים, שמעתי לא פעם את ההגדרה ההולמת הבאה לבית ספר לאמנות: "בית ספר המכשיר את תלמידיו לא רק לפתור בעיות אלא גם, ובעיקר, ליצור אותן". אמירה זו תקפה לא רק לגבי בתי ספר גבוהים לאמנות, היא נכונה לגבי כל התלמידים בשלבי החינוך השונים. הכשרת התלמידים לפיתוח יכולות היצירה שלהם חשובה להתפתחותם ולהתפתחות החברה כולה; כניסוחה של אריקה לנדאו, מי שפעלה רבות לקידום היצירותיות והטיפול בילדים מחוננים בישראל: "בעולמנו המשתנה במהירות אין זה נכון ללמד עובדות בלבד, משום שאלה לא תהיינה עוד רלוונטיות בעולם המחר של הילדים. לכן חשוב ללמד לשאול את השאלה היצירתית המכוונת לעתיד ומובילה לחיפוש עצמי אחרי פתרון אפשרי".²

בימינו - המתאפיינים בהתפתחות טכנולוגית מהירה, גילוי חומרים חדשים, מהפכת התקשורת, "התפוצצות המידע" והתערעורת הסמכויות, דרושים יותר ויותר אנשים יצירתיים, פותרי בעיות, בעלי תחום כישורים נרחב, המסוגלים לעבודת צוות; המסוגלים ללמוד והיודעים לשאול; במקום אחר אמרתי כי "החברה זקוקה הן לאמן היוצר והן לאזרחים בעלי דמיון. יצירה וחוויות אסתטיות מוסיפות עומק ובינה לחיים, מפתחות חשיבה יצירתית וביכולתן לפתח אנשים המסוגלים לפתור בעיות והמסוגלים גם לגלות את הבעיות שנוצרו לאחר הפתרונות".³

חשיבות החינוך ליצירותיות, להצבת שאלות, לחיפוש פתרונות, מובעת באופן פרדוקסלי משהו באמרה - "במקום שהחינוך נכשל החברה מתקדמת". דהיינו, תלמיד שלא יקבל מה שמלמדים אותו כמובן מאליה, אלא ישאל שאלות, ימצא פתרונות ויחפש תשובות אחרות, הוא שיקדם את החברה. עם זאת, ברור, כדבריה של אריקה לנדאו, כי "יצירות אינה צומחת בחלל ריק. היא תמיד מבוססת על ידע מסוים או על מיומנות מסוימת של הפרט ועל האומץ לחפש חלופות בלתי ידועות, חדשות ולעיתים לא בטוחות".⁴

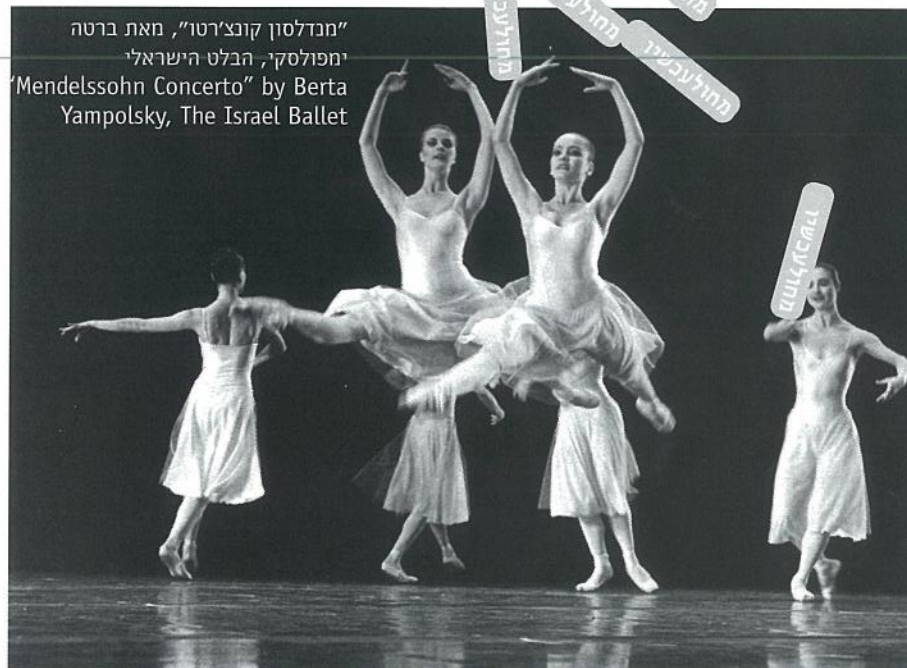
פיתוח חשיבה יצירתית

יצירותיות חשובה, כאמור, להתקדמות בכל תחומי החיים, הלימודים, העבודה והפנאי; הבסיס לכך הוא חינוך לחשיבה ביקורתית כמצע לחשיבה יצירתית. המסורת המערבית בחינוך הדגישה תמיד את הידע,

כוחות יצירותיים טחונים בכל אדם

על החינוך ליצירותיות
בישראל בכלל ובמחול בפרט

דן רונן

את כושר הניתוח, התיאור והוויכוח, אבל הזניחה את חשיבותה של החשיבה הגמישה והיצירתית, כזאת שמובילה לפעילות בונה, לשיפור התפקוד האישי וגם החברתי.⁵

תוכניות הלימודים ובעיקר החדשות שבהן, מנסות להתמודד עם הצורך לפתח יצירתיות במחשבה, בלימודים ובעשייה. דוגמה אחת לפעילות מיוחדת בתחום החשיבה, היא זו של "מכון ברנקו וייס לטיפול החשיבה", הפועל בישראל ומגבש תוכניות לפיתוח כלי חשיבה, כמו למשל, שיטת אדוארד דה בונו;⁶ כלי חשיבה אלו כוללים: הרחבת התפיסה, ארגון החשיבה, אינטראקציה יצירתית, חשיבה, מידע ורגשות ותכנון פעולות. המכון עוסק בנושאים כמו: חשיבות הביקורת בחינוך, מיומנות בשאלת שאלות, פתרון בעיות יצירתי ופיתוח יכולת חשיבה תיאורטית, דהיינו - חשיבה המבוססת על תיאוריות המשמשות להבנת העולם; בבסיס חשיבה זו, עומדת ההנחה כי תהליך ההבנה של המרחש סביבנו מתבצע על ידי פירוש יחסי הגומלין שאנו מקיימים עם תכתיבי התיאוריות שלנו; אנו קולטים ידע בחושינו בעזרת התיאוריות; ידע זה נקלט בזיכרון, באורח שימושי ויעיל.

בהרצאה בכנס בינלאומי על חשיבה בהוראה ובלמידה, שנערך בירושלים, ב-5.1.98, ביוזמת מכון ברנקו וייס⁷ ציינה פרופ' אדית אקרמן [Edith Acerman] מאוניברסיטת M.I.T, כי כוח הדמיון וההמצאה משפר את יכולת הלמידה, ואת הישגיהם של תלמידים בכל התחומים. ויפה לכך האמרה: "עושרה של מדינה מגיע עד היכן שדמיון תושביה מגיע".

סיכום פעילות המחול בחינוך הפורמלי 1999

33 מגמות עליונות בחטיבות
43 מגמות מחול בחטיבות הביניים
233 תלמידים נבחנו בבחינת בגרות במחול
ב-1118 בתי ספר יסודיים היו פעולות מחול (1075 ממלכתיים ו-43 ממלכתיים-דתיים)
בכ-40 חטיבות היו פעולות מחול בנוסף על מגמות המחול
בכ-25 חטיבות העליונות היו פעולות בנוסף על מגמות המחול
בכ-400 בתי ספר התקיים "בית הספר הרוקד" אירועי מחול ארציים: יום למגמת מחול בחטיבות עליונות, יום למגמות בחטיבות הביניים; יום מחול עדות; תחרות ע"ש מרב ארבוטובה במחול

קלאסי ועוד

הנתונים מתוך דו"ח הפיקוח על המחול במשרד החינוך והתרבות 1999

חשיבות החינוך לאמנות

אין כל ספק בחשיבות תרומתו של החינוך האמנותי-האסתטי לפיתוח היצירתיות; אף על פי כן, במערכת החינוך הפורמלית אין מקדישים לאמנויות די זמן ומקום. זאת, למרות שמחקרים שנערכו במשך כ-30 שנה הוכיחו כי בבתי ספר בהם הונהגו תוכניות בתחום החינוך האמנותי עלתה רמת ההישגים הקוגניטיביים והעיוניים; כך קובעת גם נעימה פריבוטס [Naima Prevots], בדו"ח על מצב הוראת המחול בישראל.⁸

החינוך האמנותי-האסתטי-ההומניסטי מתבסס על ההנחה שהאמנות מאפשרת ביטוי של "האדם השלם" - ביטוי מוטורי, חושי, קוגניטיבי וריגושי, ועל ידי כך היא גם מפתחת את "האדם השלם"; הנחה נוספת היא כי האמנות היא חלק בלתי נפרד מן התרבות האנושית; היא משמשת חלק ממערכת של תקשורת אנושית, תקשורת המפתחת

ולתרום בכך לחידוד הרגישות לסביבה ולזולת, לפיתוח דמיון, חוש ביקורת ושליטה עצמית, ולידע של האדם על עצמו ועל העולם. שפרה שינמן מגדירה "חינוך אסתטי" כ"ידיעה חושית פרטיקולרית שיש בה מימוש של חירות"; יש בידיעה זו משום משקל נגד לחשיבה הלוגית-אנליטית, האובייקטיבית והבלתי אישית; הידיעה האסתטית מאפשרת בסיס מוצק לחינוך ליברלי, הומניסטי ופתוח על פי המקובל.¹⁰ כאמור, כבר אצל היוונים הקדמונים נתפסה האמנות כאחד מיסודות החינוך החשובים. הם ביססו את חינוך הנוער על שני מרכיבים: מוסיקה - לטיפוח הנפש, וגימנסטיקה - לטיפוח הגוף; שני אלה הכינו את האדם לחיים ועיצבו את תכונותיו האישיות והמוסריות. אחד המיתוסים במיתולוגיה היוונית מספר על נימפה שהעבירה את עולם האגדה של תולדות האלים למשוררים וליוצרים. אפלטון גרס שהמוסיקה קובעת את אופיו של העם וכי הקצב והמנגינה מבטאים

"באר" מאת שרה לוי-תנאי, להקת ענבל, צילום: חשה שי
"Well" by Sara Levi-Tanai, Inbal Dance Theater, photo: Moshe Shai

רגישות לזולת, ל"אחר", ומעודדת את חופש הבחירה.⁹ המושג "חינוך אמנותי" הוא חלק ממושג רחב יותר - "החינוך האסתטי". מושג זה, מקורותיו בתרבות יוון העתיקה ופירושו "חישה" - תפיסה חושית של העולם. "החינוך האסתטי" הוא מרכיב בסיסי ואינטגרלי בחינוך הכללי והוא מפתח יכולת לחוות חוויות אסתטיות,

את הנשמה. החינוך האסתטי, האמינו היוונים, תפקידו להביא את האדם לשיווי משקל נפשי. אגדה יוונית מספרת: "אליל קטן על שפת הנחל ביכה את העלמה של נימפת הנחל וביקש נפשו למות; באבלו תלש קנה סוף והחל לנשוף בו, עם הישמע המנגינה העצובה, לא ביקש יותר את המוות ומצא ניחומים". וידועה גם אמרתו של הסופר היווני

49

ניקוס קאזאנצאקיס - "המחול הוא השפה שבה מדברים ביניהם האלים".

גם בתרבות הסינית העתיקה, האמנויות, ובעיקר המוסיקה, נחשבו ליסוד חשוב בחינוך ובחיים. הסינים ידעו את סוד הצמצום; במוסיקה, ראו ביחסים בין הצלילים ביטוי ליקום, למחזוריות החיים והטבע וליופיו של הזמן והקצב. היטיב לבטא זאת הפילוסוף הסיני קונפוציוס [Confucius, Kung-Fu-Tzu] במשפט: "המוסיקה מתקנת לבו של אדם והקצב מחנך למשמעת עצמית".

ז'אן רנואר [Renoir], בימאי סרטים צרפתי ידוע ובנו של הצייר פייר אוגוסט רנואר, היה מודע לכוחה החינוכי של האמנות, ובעיקר בפיתוח היצירתיות: "האמנות היא משחק", טען, "המשחק המרתק ביותר בין כל המשחקים, היות שאין אנו בקיאים בחוקי אלא יוצרים אותם תוך כדי המשחק. למשחק הזה יש יעוד אחד, לשמח לבנו בהפתעות שבו".

החינוך לאמנות בישראל

ב"מטרות החינוך בישראל" כפי שנוסחו בחוק חינוך ממלכתי תשי"ג 1953, (סעיף 2), לא נזכרו כלל מטרות יצירתיות או אמנותיות. מטרות החינוך בישראל בחוק הנ"ל היו: "להשתית את החינוך היסודי במדינה

"מחולות קונצרטנטיים" מאת רמי באר, להקת המחול הקיבוצית
"Dances Concertants" by Rami Be'er, The Kibbutz Dance Company

על ערכי תרבות ישראל והישגי המדע, על אהבת המולדת ונאמנות למדינה ולעם ישראל, על אימון בעבודה חקלאית ובמלאכה, על הכשרה חלוצית ועל שאיפה לחברה הבנויה על חירות, שוויון, סובלנות, עזרה הדדית ואהבת הבריות". ואם המושג "ערכי תרבות ישראל" נראה קרוב מעט למושג "תרבות", הרי בא הפירוש: בקווי היסוד של הממשלה, שאישרה הכנסת ביי"ח בחשון תשט"ז (1957), בפרק ה, "חינוך ותרבות" סעיף 24, נקבעו המטרות - "ערכי תרבות ישראל" ו"נאמנות למדינה ולעם ישראל" - "כהעמקת התודעה היהודית בקרב הנוער הישראלי". עובדה היא, כי במטרות החינוך של מדינת ישראל לא היה כלל ביטוי לצרכי הפרט, למימוש עצמי, לפיתוח כשרונות ייחודיים, לפיתוח היכולת ליהנות מתכנים אסתטיים שונים, הן באופן פסיבי והן באופן פעיל.¹¹ עם זאת, ראוי לציין כי על אף שיצירתיות ואמנויות לא צוינו במפורש כמטרות בחוקי החינוך, היתה אפשרות לפרש חלק מהמטרות שנוכרו בחוק ככוללות גם אותן.

ב"פורום חינוך לאמנות" במשרד החינוך והתרבות ב-1955, קבע דוד

סיכום מופעי המחול בשנת 1998:

8 להקות גדולות ותיקות
עשרות להקות קטנות קבועות
עשרות להקות קטנות הקמות לצורך פרויקט
להקות המחול העלו 117 יצירות
42% מהיצירות היו בכורות
69 יצירות הוצגו על ידי 8 הלהקות הוותיקות
48 הוצגו על ידי 29 להקות צעירות
155 תוכניות
721 הופעות
350,000 איש צפו במופעי מחול בישראל
87,000 איש צפו במופעי מחול ישראליים בחו"ל
הנתונים מתוך דו"ח הפיקוח על המחול במשרד החינוך והתרבות 1999

גורדון - אז יו"ר המזכירות הפדגוגית - כי מבין צורות הידע הקלאסיות המקובלות במערכות החינוך בעולם, צורת-הידע היחידה שאיננה צורת-ידע-בגדר-חובה במדינת ישראל היא זו האסתטית.¹² גורדון מציין שתי סיבות עקרוניות לכך: האחת - המסורת היהודית הדתית לא הדגישה את צורת הידע האסתטית, והשנייה - הנובעת ממבנה הלימודים הדיסציפלינרי - הספרות היא הנלמדת כמקצוע חובה ומשמשת כממלאת המקום האסתטי בחינוך. חשיבות הספרות נובעת גם מכך שהיא נתפסת כמנחילה תרבות יהודית יותר משהיא נתפסת כאמנות צרופה; על כן, על אף שהספרות היא אמנות, לא תמיד היא משרתת את העניין האסתטי.

ב-1983 מונתה על ידי המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך והתרבות ועדה בראשותה של מיכל זמורה-כהן, כדי לבדוק את מצב החינוך לאמנויות בישראל. הוועדה, שמסקנותיה הוגשו ב-1985, קבעה, בין שאר המטרות והמשמעויות של החינוך לאמנות, את הקביעה הבאה: "חיי היום והאמנות בכלל זה אינם מבטיחים את קיומו הפיזי של האדם אך מעניקים טעם ומשמעות לחייו. האמנות מספקת לאדם כלים להתבונן בחייו ולשקול אותם בכלי הרוח האנושית". על אף היעדים היפים של החינוך לאמנויות ועל אף היות יעדים אלה

מקובלים על רבים, האמנויות אינן תופסות גם היום את מקומן הראוי, ואינן זוכות לתקנים, למשרות ולשעות הוראה מספיקות (למרות התקדמות מסוימת מאז שנות ה-80). בחינוך הפורמלי, מספר השעות המוקדש לאמנויות קטן ביותר, וגם זאת בשעות לא מועדפות.

בחינוך הלא פורמלי המצב טוב יותר: חלק חשוב מהפעילויות הלא פורמליות בחינוך מתבצע בתחומי האמנויות. תופעה זו קיימת גם בארצות אחרות. מערכות החינוך חוששות להתמודד עם יצירתיות בכל תחומי החיים, יצירתיות המוזנת מביקורת המצב הקיים ומרצון לשינוי ואפילו למרד; יצירתיות שיכולה להוביל לערעור על מוסכמות ועל סמכויות מורים ומומחים; נוח למערכת החינוך לחנך ל"ערכים" מוסכמים, לקונפורמיות, לקבלת סמכות. לתופעה זו של מעמד הנמוך של האמנויות בחינוך, מתווסף גם הקושי להגדיר מהי אמנות, הקושי לשיפוט אובייקטיבי שלה והקושי להעריך הישגים אמנותיים. פרופ' אליז'ה אייזנר [Eliot Eiesner] מאוניברסיטת סטנפורד, מגדולי

המומחים לחינוך לאמנות בעולם,¹³ מציין במחקרו כי האמנויות אינן מקבלות את מקומן הראוי בחינוך, מפני שבתוכניות החינוך לאמנות, העקרונות המתמידים הם הנאה וביטוי עצמי. הואיל ואין קשר בין קריטריונים אלה לבין מיומנויות, אין קבלה של החינוך האמנותי כיסוד לימודים לפעילות בכיתה. זאת על אף שבשנות ה-80 כבר נודעה התיאוריה החינוכית של הווארד גרדנר¹⁴ [Howard Gardner], על פיה יש לפחות שבע צורות של אינטליגנציה, התורמות ללמידה קוגניטיבית, ובהן אינטליגנציה מוסיקלית ואינטליגנציה קניסטטית.

כיצד מחנכים ליצירתיות?

היצירתיות, כאמור, ימיה כימי האנושות. אמנם, במשך הדורות היא יוחסה לאמנים אבל למעשה כל אדם ניחן ביכולת יצירה. החברה כולה והיחידים שבכללה יכולים להגיע למיצוי היכולת ולמימוש עצמי, בעיקר דרך חשיבה יצירתית, בכל תחומי החיים והעשייה. מתפקידיו החשובים של החינוך הוא לפתח את היצירתיות של כל תלמיד. לחנך לפתיחות ולסקרנות. ונחזור שוב לדבריה של אריקה לנדאו: "תפקיד המחנך הוא להציב את היחסים שבין המקצועות כך שהתלמיד יתפתח ליצור יצירת. עליו ללמוד לפגוש את סביבתו פתוח וללא משפט קדום".¹⁵ לנדאו מציינת את החשיבות של הכשרת המורים עצמם לחשיבה יצירתית. היא מתמודדת עם בעיות כגון: כיצד להכשיר מורים לעודד יוזמות ויצירתיות אצל תלמידים, ויחד עם זאת לשמור על משמעת; כיצד לעודד גישות שונות לפתרונות, חשיבה עצמאית, בלתי תלויה במחשבת הקבוצה, סובלנות לרעיונות חדשים, וביקורת בונה; כיצד להכשיר מורים המצפים מתלמידיהם ליצירתיות ולא לתשובות צפויות או תשובות מהספר.

בספרה "הפסיכולוגיה של היצירתיות" דנה לנדאו ביחסן של תרבויות לחדשנות; בהקשר זה, היא מזכירה את האנתרופולוגית מרגרט מיד [Mead, 1959], שמצאה כי בתרבויות של הסאמואים ושל שבטים באיי הבאלי באינדונזיה מהווה הריקוד תחום ביטוי ויצירתיות של היחיד; אמנם הותר לבצע שינויים ולהכניס חידושים בריקודים המסורתיים, אך החתירה לחדשנות אסורה; זו כנראה הסיבה לכך שבתרבויות אלו לא נוצרה אמנות בעלת חשיבות של ממש. לעומת זאת, בתרבות שבטי מאנו נוצרו יצירות אמנות; שם, למרות שלא אפשרו ביטוי ליצירתיות, עודדו באופן כללי שאלות וגילויים.

חינוך ליצירתיות במחול

לכל תלמיד - גופו הייחודי ואישיותו הבאה לידי ביטוי, בין השאר, בתנועותיו, בפעילותו הגופניות. בעצם, אנו יוצרים בתנועה כל העת ומתקשרים עם הזולת בעזרת גופנו. לכן הפעילות במחול יכולה להיות קרובה ומובנת לכל אדם, ולעודד את היצירתיות שבו. למרות זאת, מבין האמנויות, זכו המוסיקה והציור להכרה, פחות או יותר, ואילו לגבי המחול, עד שנות ה-80 לא היתה תוכנית לימודים כלל; ועדת זמורה-כהן מצאה כי: "תוכנית לימודים להוראת מחול נכללה במסגרת החינוך הגופני והפעלת היתר תלויה בנטיית המנהל והמורה לחינוך גופני להקדיש זמן להוראת מחול". ועדת זמורה-כהן מצאה גם כי "הוראת המחול לא הופיעה כלל בתוכנית הלימודים של הבנים בבתי הספר היסודיים"; אכן, מאז ועדת זמורה-כהן היתה התקדמות בפיתוח תוכניות לימודים במחול.

מגמות מחול בחטיבות ביניים

בשנת 1989 פורסמה תוכנית חדשה למגמות מחול במסגרת חטיבות

הביניים, גם היא במסגרת החינוך הגופני, ובה שני מרכיבים: לימודי מחול בבתי ספר לאמנויות, ולימוד מחול בכיתות מחול, שצמחו מתוך כיתות ספורט. מטרתן של תוכניות אלו היתה "לפתח את החוש האסתטי וחוש הביקורת ולהיות גורם מאזן לחינוך המדעי הטכנולוגי"; מקצוע הוראת המחול היה מקצוע חדש יחסית בחטיבת הביניים, תוכנית הלימודים נועדה, כאמור, בעיקר לבתי ספר לאמנויות, בהם קיים רצף בהוראת מחול - מבית הספר היסודי עד לבחינות הבגרות; היקף התוכנית במגמות המחול בחטיבות הביניים הוא 8 שעות שבועיות (ש"ש). במסגרת מטרות תוכנית זו נכללה גם יצירתיות - "לעודד את יכולת הביטוי והדמיון היצירתי".

בית הספר היסודי

ב-1990 פורסמה תוכנית לימודים במחול ותנועה לבית הספר היסודי - תוכנית בחירה שנוספה על תוכניות החינוך הגופני; ובה נקבע בין השאר: "שיעורי המחול יפגישו את התלמיד עם עולם המחול על מרכיביו וסגנונותיו השונים, הם יפתחו ויקנו לו מיומנויות גופניות רחבות וברירות, תוך שימת לב ליכולתו האישית ולערכים אסתטיים. שיעורים אלה יתרמו לתהליך החינוכי בבית הספר ויאפשרו לתלמידים להביע את עצמם במחול. לחלק מהתלמידים יתנו השיעורים הזדמנות למצוא במחול את המימוש העיקרי של יכולתם ואף יתרמו לפתיחות של התלמיד בהתייחסותו לאמנויות השונות".

החטיבה העליונה

בחטיבה העליונה - תוכנית המחול היא חלק מתוכנית הלימודים לחינוך גופני כמקצוע בחירה לבחינות הבגרות, בשלוש רמות רמה א' - 11 ש"ש, רמה ב' - 21 ש"ש, ורמה ג' - 39 ש"ש. הוועדה המקצועית העליונה למחול של משרד החינוך והתרבות (בה כיהנתי כיו"ר בשנים 1992-1998) קבעה ב-1995 יעד של "חינוך למחול לכל" והדגישה את חשיבותו הרבה של המחול "לאיכות החיים, לחינוך הריגושי, היצירתי התודעתי של כל ילד". הוועדה קבעה בין השאר: "זכותו של כל אדם לבטא את עצמו, להתנועע בגופו, להכיר בעזרת גופו ותנועותיו את עצמו ואת האחרים, ליהנות מאמנות בכלל וממחול בפרט, לדעת ולאהוב יצירות מחול".

תחום המחול זכה בשנתיים האחרונות למעמד של תחום אמנות עצמאי, מונה לו מפקח מרכז והוקצו לו שעות הדרכה. כן הוחל בהכנת מסגרות לתוכניות לימודים במחול, בנפרד מהחינוך הגופני, לכל הגילאים ובכל תחומי המחול; התוכנית כוללת גם תחומי מחול מעשיים: מחול קלאסי, מודרני, עממי, אתני וגם תנועה וכתב תנועה, קומפוזיציה, אימפרוביזציה ובין-תחומיות.

נורית רון, המפקחת הארצית על הוראת המחול, ויעל מירו, מצוות פיקוח, הובילו את פעולתן של הוועדות הנוגעות לתוכניות הני"ל. אני מקווה שתוכניות אלו יתפסו את מקומן החשוב במערכת החינוך. התוכניות מציעות לימודי מחול לכלל התלמידים, וגם למגמות מחול ולכיתות מחול - לתלמידים המעוניינים והמתאימים להתמחות במחול. התוכניות הללו יופעלו בהדרגה; המטרה היא "חינוך במחול לכל", לא רק כשיעורי בחירה, אלא כמתן אפשרות לכל תלמיד במערכת החינוך להיחשף לתחום המחול כאמנות, מהרמה הבסיסית עד לרמה של מגמה מקצועית במחול. אנחנו עדיין רחוקים מ"חינוך במחול לכל"; עם זאת, ראוי לציין את ההתפתחות הרבה שחלה בתחום זה. (ראה עמ' 48)

היצירתיות במחול בישראל

על אף האיתיות בה תופסת הוראת המחול את מקומה בחינוך הפורמלי

בישראל, קיימת פעילות רבה בתחום המחול בחינוך הלא פורמלי. ילדים רבים, ובעיקר ילדות, לומדים מחול בקונסרבטוריונים, בבתי ספר ציבוריים למחול ובסטודיות פרטיות. "סל תרבות ארצי", המופעל על ידי חברת המתנ"סים ומשולב בחינוך הפורמלי, מיועד להעניק לכלל התלמידים (כ-800 אלף) חוויות אמנותיות בשפות האמנותיות השונות, לרבות מחול; מתא"ן - "מפעלי תרבות ואמנות לנוער" הפועל גם כן במסגרת חברת המתנ"סים, במשך כל השנה ובעיקר בחופשות, מפעיל תוכניות ייחודיות לתלמידים מוכשרים באמנויות ולמוריהם, בכל תחומי האמנויות, ובכל רחבי הארץ. ההישגים של התלמידים במסדות הללו יפים; תלמידים ותלמידות רבים מגלים בהם כושר יצירה וטובי המורים מלמדים שם. עובדה נוספת הראויה לציון היא היקף היצירה במחול בישראל, רמתה והאינטנסיביות שלה (ראה עמ' 50). בולטת במיוחד היא פעילותו של מרכז סוזן דלל, המשמש גם בית ללהקות המחול הצעירות ולמופעים ניסיוניים וחדשניים.

יש לעשות הכול כדי לקדם את הוראת המחול בישראל בחינוך הפורמלי והלא פורמלי ולאפשר תנאים לביטוי הולם של הפוטנציאל היצירתי המחולי. קידום זה, אם יונהג במסגרת של "מחול לכל", יתרום לפיתוח היצירתיות בקרב כלל התלמידים.

מראי מקום

1. אריקה לנדאו, "ילדים מחוננים, התפתחות התפיסה של טיפול בהם", ספר היוכל למערכת החינוך במדינת ישראל, אלעד פלד (עורך) הוצאת משרד החינוך והתרבות 1999, כרך III, עמ' 979-991.
2. אריקה לנדאו, האומץ להיות מוכשר, סדרת מהל דעל הוצאת דביר 1990, עמ' 13.
3. דן רונן, "החינוך האמנותי במדינת ישראל", ספר היוכל למערכת החינוך במדינת ישראל, אלעד פלד (עורך), הוצאת משרד החינוך והתרבות 1999, כרך II, עמ' 722.
4. אריקה לנדאו, האומץ להיות מוכשר, עמ' 12.
5. אדוארד דה בונז, מדרך לחשיבה יוצרת (1970), הוצאת כנרת, תל-אביב 1988.
6. אדוארד דה בונז, שש נעלי פעולה, הוצאת כנרת, תל-אביב 1997.
7. מכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה - בית ספר להוראת החשיבה; גליון סיכום "כנס חינוך בחשיבה" חוברות 16-17, ירושלים, אביב תשנ"ט 1999, עמ' 19-23.
8. נעימה פריבוטס, מנהלת המחלקה למחול באוניברסיטה האמריקאית של וושינגטון, בדוח שהגישה למשרד החינוך והתרבות בישראל ב-30.9.93.
9. דן רונן, "החינוך האמנותי במדינת ישראל", ספר היוכל למערכת החינוך במדינת ישראל, כרך II, עמ' 717-743.
10. שפרה שינמן, "מיתוסים ופרדוקסים בחינוך האסתטי", ספר היוכל למערכת החינוך בישראל, משרד החינוך והתרבות 1999, כרך II, עמ' 744.
11. שבח אדן, מטרות החינוך בישראל, הוצאת מטר, תל-אביב 1977, עמ' 14.
12. דוד גורדון, "פורום חינוך לאמנות", פרוטוקול מטעם הפיקוח על הוראת האמנויות, משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית 1995.
13. E.W. Eiesner, *Education: Artistic Vision*, The MacMillan Co. 1972.
14. Howard Gardner & Maria Krachevsky, *Multiple Intelligence: The Theory in Practice*, New York: Basic Book 1993.
15. אריקה לנדאו, הפסיכולוגיה של היצירתיות, משרד החינוך והתרבות, הפיקוח על הוראת הציור והאמנות 1970, עמ' 14.